

SAGA
EGMONT

KANNAS LIEKEISSÄ

OSKAR REPONEN

Kannas liekeissä

Oskar Reponen

Kannas liekeissä

SAGA Egmont

Kannas liekeissä

Cover image: Shutterstock

Teos on julkaistu historiallisena dokumenttina, jonka kieli kuvastaa julkaisuaikansa näkemystä.

Copyright © 1990, 2025 Oskar Reponen and SAGA Egmont

All rights reserved

ISBN: 9788727229782

1st POD edition

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means without the prior written permission of the publisher, nor, be otherwise circulated in any form of binding or cover other than in which it is published and without a similar condition being imposed on the subsequent purchaser.

www.sagaegmont.com

Saga is a subsidiary of Egmont. Egmont is Denmark's largest media company and fully owned by the Egmont Foundation, which donates almost 13,4 million euros annually to children in difficult circumstances.

Saga Egmont

Lindhardt og Ringhof Forlag A/S

Vognmagergade 11, 2.

DK-1120 Copenhagen K

I osa 1942

1. luku

Erkki Vanne maleksi Koiviston esikuntakomppanian pihalla potkiskellen ajankulukseen pieniä kiviä ja yrittäen saada ne vierimään muutaman metrin päässä olevaan, edellisyön sateen synnyttämään vesilammikkoon. Ilma oli viileähkö ja happirikas. Oli helppoa hengittää. Erkki nosti esikuntarakennuksen portaitten vierellä lojuvan muutaman kilon painoisen kivenmusun ensin rintansa korkeudelle ja ryhtyi sitten kohottelemaan ja laskemaan sitä kuin painonnostaja. Hetken päästä hän työnsi sitä hampaat tiukasti yhteen puristettuina, ähkäisten tuiman näköisenä. Hän mittasi askelillaan työnnön pituuden ja hymyili tyytyväisenä. Pitkälti toistakymmentä metriä.

Erkki oli lahjakas urheilijanuorukainen. Hän oli osallistunut lähes kylmiltään Kannaksen sotilaspoikien 3-ottelumestaruuskisoihin Viipurissa ja voittanut sarjansa ylivoimaisesti. Ennen kisoja hänen korkeushyppyennätyksensä oli ollut 152, mutta silloin hän hurmioitui: 168 ylittyi ensimmäisellä yrityksellä. Ja kun 100 metriäkin meni hienosti, 11,6 sekunnissa, ei voittajasta ollut

epäselvyyttä vaikka vähän päälle viiden kiloinen kuula ei lentänytkaan kovin pitkälle, hän jäi voittajasta lähes kaksi metriä.

Erkin urheiluharrastus oli alkanut jo vuosia sitten Sortavalassa, jossa hän kävi kansakoulunsa neljä luokkaa. Hänen isänsä oli Sortavalassa Rannikkotyöstörykmentti 3:n esikuntapäällikkönä. Talvisodan puhjettua isä siirrettiin Lahdenpohjaan. Hän oli kapteeni tässä Laatokan Meripuolustuksen runkoyksikössä, joka täytti suurenmoisesti tehtävänsä rauhantekoon asti. Meripuolustus kesti.

Sortavalassa Erkki innostui juoksemaan opettajaseminaarin kentällä ja jo pari vuotta sitten, alle kuudentoista ikäisenä, Erkki oli voittanut Poikaurheilupäivillä ikäistensä 60 metrin juoksun ajalla 7,4.

Oli maaliskuun kahdeskymmenes vuonna 1942.

Illalla Erkki päätti lähteä Koiviston jo lumen alta paljastuneelle hiilimurskaradalle harjoittelemaan, seuraamaan Pohjolan tämän hetken nopeimpiin pikajuoksijoihin kuuluvan alikersantti Nils Kronqvistin hänelle tekemää valmennusohjelmaa. Hän ihaili suuresti tätä jyrkätekoista, pitkäjalkaista, atleettityyppistä sprintteriä, moninkertaista Suomen mestaria ja Suomi-Ruotsi-maotteluvoittajaa, joka karuissa ja ankeissa sotaoloissakin oli pystynyt säilyttämään herkkyytensä.

Erkki oli anonut rintamajoukkoihin sotilaspojaksi, tai oikeastaan lähetiksi seitsemäntoistavuotiaana. Hän oli seurannut 8. Rannikkoprikaatin esikuntakomppaniaa prikaatin joukkojen valatessa vähitellen, yhden kerrallaan, vielä venäläisten hallussa olevia Viipurinlahden saaria. Jo 3.9.1941 miehitettiin vahvasti mii-noitettu Tuppurajärvi ja samanaikaisesti suoritettiin maihinnousu Koivistonniemen itärannalle Vatnuorin kylän kohdalla. Niemi oli puhdistettu siellä yhä harhailevista vihollisista. 8. RPr:n joukot

kohtasivat samoihin aikoihin Kiiskilässä, pienessä, Koiviston pohjoispuolella olevassa kyläpahasessa, Jalkaväenrykmentti 45:n osia. JR 45 oli vähän aikaa sitten vallannut itse Koiviston kauppalan. Koivistolla oli myös jo siviilejä, sillä jatkosodan puhjettua ja suomalaisten vallatessa osaksi saksalaisten avulla lyhyessä ajassa takaisin talvisodan päätösrauhassa menettämänsä alueet, alkoivat karjalaiset hiljalleen palailla tutuille, mutta tuhotuille asuinsijoilleen.

Vaikka Koivisto olikin lähes rauniokasana, seisoj keskellä hävityksen kauhistusta kuitenkin ylväänä pystyssä graniittikirkko, jota venäläiset olivat runsaan vuoden ajan käyttäneet elokuvateaterina.

Jo tällä hetkellä jälleenrakensi tuhoutunutta Koiviston kauppalaa tuhatkunta koivistolaista. Paluulupien antamista rajoitti ennen kaikkea asuntojen puute, mutta siitä huolimatta laskettiin Koivistolle ja lähikyliin palanneen jo ensimmäisen jatkosotavuoden aikana tuhansia henkilöitä.

Erkki nosteli kivijärkälettään muutaman kerran tiheässä tahdissa kädet suorina yläilmoihin, laski sen takaisin rinnan korkeudelle ja nosti taas. Sitten hän kantoi musun esikuntarakennuksen kulmaan, hiukan talon alle piiloon, ja lamsi laiskasti rykmentin puurakenteiseen, yksikerroksiseen esikuntaan. Hän päätti käydä juttelemassa hyvän ystävänsä, Erkkiä useita vuosia vanhemman alikersantti Erik Roosin luona. Roosin oli urheilija, varsin nopeakinttuinen mies: myöhään syksyllä 1941 pidetyissä prikaatin mestaruuskisoissa hän oli sijoittunut satasella Nissen jälkeen hopealle. Roos kuului 8. RPr:n kovaan pikaviestikvartettiin, jossa juoksivat luutnantit Lyly ja Seppälä, Erik Roos sekä ankkurina tietenkin Nisse Kronqvist. Varalla oli muitakin menijöitä: kun luutnantti Högnäs oli kunnossa, sai Nissekin pistellä parastaan

ehtiäkseen ennen häntä pumpulilangalle. Jonakin päivänä hänestäkin tulisi tähti, Erkki aina unelmoi. Hän odotti tulevan kesän Merivoimien mestaruuskilpailuja, joiden kohokohtana olisi Nisse Kronqvistin ja Bertel, ”Bebbe” Storskrubbin yhteenotto. Varsinaisesti tämä pienikokoinen, mutta pippurinen Helsingin IFK:n supertähti oli tosin neljännesmaileri sekä saman matkan aituri (Euroopan ykkösiä myös kahdella kierroksella), mutta kaksisataa metriäkin ”Bebbe” kipitteli niin tiuhaan tahtiin töpöjaloillaan, että häntä päätti pitempi Kronqvist joutui silloin tällöin katselemaan tähtirintaisen kantapäitä.

Erkki asteli Koiviston keskustassa sijaitsevan puisen esikuntarakennuksen kapeaa käytävää kohti toimistohuonetta, josta kuului kirjoituskoneen pikakivääritulta muistuttavaa naputusta. Ääni oli toki heikkotehoisempi, mutta kirjaimet hakkasivat paperia vasten lähes samassa tahdissa kuin konetuliaseesta räpähti luoteja. Siiri Romppainen oli prikaatin nopein konekirjoittaja, siviilissäkin ammatiltaan konttoristi, vieläpä niin suuressa firmassa kuin Stockmannilla, jonne ei yhden sormen naputtelijoita taatusti huolituttakaan.

Erkki ohitti 8. RPr:n komentajan, everstiluutnantti Niilo Heiron huoneen, jonka ovi oli jäänyt raolleen. Sisältä kuului kovaäänistä puhetta. Erkki tunnisti komentajan ja pastori Ojalan äänet.

– Minähän en tietysti voi vaikuttaa mihinkään, mutta loppujen lopuksi, hänen antautuivat vapaaehtoisesti. Kävelivät tassut pystyssä varuskunta-alueellemme. Puhuja oli Niilo Heiro.

– Niin, en minäkään oikein hyväksyisi tätä. Minun mielestäni heille pitäisi antaa oikeus valittaa mahdollisesta kuolemantuomiosta sotaylioikeuteen, Ojala kuului vastaavan tyypillisellä lujalla äänellään. Ojala oli päällikköpastori, sen Erkki tiesi. Hän sai jopa palkkaa jumalanpalvelusten pitämisestä ja muusta semmoi-

sesta. Reservipapit olivat paljon hänen alapuolellaan ja nauttivat vain normaalia päivärahaa.

– Pelkään, että tämä homma menee nyt pikaoikeuspäätökseksi, Heiro sanoi ääntään madaltaen. – Käsitykseni mukaan heillä ei liene kovinkaan isoja mahdollisuuksia.

Erkki tiesi, mistä he puhuivat.

Eilen oli esikuntakomppanian portille lampsinut – kädet korkealla pystyssä – kaksi inkeriläistä, suomalaisiin sotilaspukuihin sonnustautunutta desanttia. Miekkoset olivat selostaneet ensimmäiselle kohtaamalleen sotilaalle antautuvansa ja olevansa venäläisten lähettämiä ja kouluttamia desantteja. Heidät oli ampuksen uhalla pakotettu hyppäämään lentokoneesta lähellä Koivistoa. Punaupseerit olivat ennen hyppyä muistuttaneet miehiä pyhästä velvollisuudestaan suurta Neuvostoliittoa kohtaan. Suuri isänmaallinen sota oli saatava voitokkaaseen päätökseen ja he olisivat tärkeitä nappuloita päämäärän saavuttamisessa. Heidän tehtävänsä oli ottaa selville Koiviston ympäristöön sijoitettujen suomalaisjoukkojen suuruus ja aseistus sekä suorittaa viikon aikana – sen ajan he viipyisivät komennuksellaan – eräitä tihutöitä, muun muassa räjäyttää pari tärkeätä siltaa ja vaurioittaa Viipurin-Koiviston rautatietä.

Sotilaat olivat kuljettaneet vankinsa vartiopäällikön luokse ja miehet oli teljetty metallisalvalla varustettuun arestikoppiin, jonka pinta-ala oli tuskin kymmentä neliömetriä. Siinä oli katonrajassa pieni ikkuna, josta avautuvaa, tosin ankeahkoa näköalaa (prikaatin varastorakennuksia) supisti ristinmuotoinen rautatanko. Se pistettiin paikalleen sen jälkeen kun liian innokkaasta juopottelusta ja rähinöimisestä arestiin teljetyt sotapojat olivat livistäneet yön aikana teille tietymättömille. Miehet – heitä oli kaksi – löytyivät lopulta Viipurista, jossa he olivat parin päivän

aikana ehtineet herättää pahennusta pysyttelemällä koko ajan sitkeästi ympärijuovuksissa. Sotapoliisit olivat antaneet miekkosille pari varoitusta, mutta eivät olleet – ihme kyllä – pidättäneet näitä, eivätkä edes kysyneet tykkimiesten papereita. Miehet olivat – niin he itse selittivät myöhemmin 8. RPr:n esikuntapäällikölle majuri P. Kokkoselle – kertoilleet olevansa HTK I:een kuuluvia täydennysmiehiä. HTK I eli Henkilötäydennyskeskus huolehti täydennysmiesten kouluttamisesta, täydennysmiesten lähettämisestä rintamajoukoille, sekä vartiopalveluksesta varuskunnassa (Viipurissa). Henkilötäydennyskeskus I:n kolme pataljoonaa käsittävät joukot suorittivat myös työpalvelusta sekä metsänhakkausta. HTK I:n komentajana oli 13.4.1942 everstiksi ylennetty A.V. Hirva. Tähän aikaan elettiin Kannaksella ns. Kannaksen Ryhmän kautta (1.2.42-5.3.44), jolloin kaikki Karjalan kannaksella operoivat joukot oli alistettu yhdelle johtajalle, kenraaliluutnantti Harald Öhquistille.

Kun juoppolallit joutuivat kolmannen sotapoliisipartion kanssa keskusteluihin, oli heidän kaivettava esille kaikki paperinsa, joista selvisi, etteivät miehet kuuluneet edes Viipurin lähettyville, vaan 8. Rannikkoprikaatiin, johon Kannaksen Ryhmän oikea sivusta tavallaan nojasi: prikaatihan puolusti rannikkoa Inonniemestä Virolahdelle saakka. Karkurit tuotiin pikavauhtia takaisin Koivistolle ja nyt oli arestikoppi varustettu kaltereilla.

Niin, desantit oli sitten viety luutnantti Erkki Tuulen sekä parin lakia opiskelevan vänrikin kuulusteltaviksi ja tänään istuisi kenttäoikeus. Se tapahtuisi jo iltapäivällä. Erkki tuijotti kotvan eteensä. Inkeriläiset olivat hänen mielestään käyttäytyneet niin rehdisti, että heidät pitäisi armahtaa. Mutta jos kerran kysymyksessä olisi pikaoikeus, pantiin tuomio – mikäli se olisi kuolemanrangaistus – yleensä välittömästi tai viimeistään seuraavana aa-

muna toimeen. Prikaatin komentaja itse sekä myös monet muut esiupseerit kannattivat tuomion välitöntä toimeenpanoa sillä yön yli odottaminen oli heidän mielestään vieläkin julmempaa. Jos kerran ammutaan, niin ammutaan heti, sitä mieltä olivat useimmat sotilaatkin.

Erkki kuuli prikaatin komentajan huokaavan.

– Ei auta muu kuin pitää miesten puolesta peukkuja pystyssä, Heiro lisäsi puoliääneen.

Ojala oli vaiti. Niin, kenttäoikeus istuusi ja tekisi päätöksensä. Siihen ei edes prikaatin komentajalla ollut mitään sanomista.

Erkki jatkoi matkaansa kohti toimistoa. Roos ei ollut huoneessa ja Erkki kääntyi takasiin. Samalla hetkellä everstiluutnantti Heiro ja päällikköpastori Ojala astelivat komentajan huoneesta ulko-ovelle.

– Milloin kenttäoikeus istuu, Erkki kysyi korpraali Uutulta.

Arvo Uuttu – myöhemmin alikersantiksi ylennetty pikajuoksija – katsoi Erkkiä silmiin ja vastasi hiljaa: – Kello kahden maissa. Parin tunnin kuluttua.

Arvo oli mukava, hiljainen, tunnollinen helsinkiläissotilas (myöhemmin hän palveli Helsingin poliisilaitoksessa eläkeikänsä asti), joka kuului 4 x 400 metrin viestin vakiokokoonpaukseen. Huippu-urheilijaksi häntä ei voinut kutsua, mutta hän ei ottanutkaan juoksemista niin vakavasti kuin monet muut hänen lahjoillaan varustetut olisivat tehneet. Neljännesmaili kulki parin viikkoharjoituskerran voimalla viidenkymmenenneljän sekunnin hujakoille, myöhemmin paremminkin.

Erkki oli hyvissä ajoin, jo varttia vaille kahden maissa esikunta-komppanian suurimmassa huoneessa, jota joskus pidettiin juhlasalinakin ja jossa sateen sattuessa järjestettiin jumalanpalveluk-

siakin. Normaalisti ne pidettiin ulkosalla. Päälikköpastori Ojala piti silloin saarnan, joka oli tilaisuuden kohokohta. Hän muistutti aina kuulijoilleen, muutamalle sadalle tykkimiehelle ja parillekymmenelle upseerille suomalaisen sotilaan velvollisuuksista isänmaataan kohtaan ja vakuutti Jumalan siunaavan heidät ja heidän omaisensa. Hän innosti sotilaita kestäämään sodan raskaudet ja rohkaisi heitä taistelemaan vaikkapa henkensä uhraten kotinsa ja rakkaimpiensa puolesta. Hän ei koskaan unohtanut tuoda esille sitä, että sota päättyy hyvin pian, mutta vielä olisi edessä muutamia raskaita aikoja, jotka kestättäisiin Kaikkivaltiaan avulla. Rukouksen aikana – mikäli jumalanpalvelus suoritettiin pihalla tai läheisellä jalkapallokentällä – hatut ja suikat otettiin pois ja sadat päät taipuivat katseitten nauliutuessa jonkin saappaatten kärkiin. Lopuksi veisattiin mahtavalla äänellä esimerkiksi Jumala ompe linnamme, jonka jälkeen prikaatin komentaja puhui lyhyesti.

Salin ovella seisoj leppoisasti hymyilevä alikersantti Råbäck – hänkin lupaava juoksija, prikaatin edustaja 3000 metrillä – kiivääri jalalla. Råbäck puhui murtaen suomea, joskus niin hassusti ääntäen, että Erkki puhkesi nauruun. Råbäck oli kerran illalla, hämärässä, tekemänsä kymmenen kilometrin lenkin aikana kuullut erään pensaan takaa kummallista rapinaa ja rynnännyt vauhdilla suoraan puskaan, jossa piileskeli kauhusta vapiseva suomalaisen sotilaspukuun sonnustautunut partainen, leveäkasvoinen, hurjistuneen näköinen mies. Tämä kellahti selälleen Råbäckin itse asiassa loikatessa hänen päälleen ja rupesi ulisemaan jotakin venäjänkielellä. Råbäck, harvasanainen loviisalaisurheilija, tempassi vanjan vierestä, maasta nagan-pistoolin, jonka kahvassa oli punainen tähti ja käski ruotsiksi miekkosta nostamaan tassut pysyyn. ”Händerna upp” upposi desanttiin yhtä varmasti kuin olisi

tehonnut lause ”minä rakastan sinua” ja hän nosti tassunsa kiltisti ilmaan, nousi hitaasti pystyyn ja sitten lähdettiin peräkanaa talustelemaan metsätietä pitkin varuskuntaan, jonne oli yli kolmen kilometrin matka.

Råbäck ei koskaan kuullut, mitä vakoojalle oli tapahtunut. Mies oli joka tapauksessa lähetetty pikkuautolla pois Koivistolta, sillä oli käynyt ilmi, että hän oli upseeri. Luultavasti hänet oli viety ehkäpä jopa AK:n, Armeijakunnan esikuntaan, jossa aloitettaisiin pitkäilliset kuulustelut. Koska hän oli piileskellyt Koiviston rannoilla suomalaisessa asetakissa, hänet otaksuttavasti ammuttiin myöhemmin.

Sisälle lappasi upseereita ja aliupseereita, lähinnä kantapeikkoja. Tavalliset rivimiehet pysäytettiin kuitenkin kynnykselle. Kaikille ei kuitenkaan riittäisi tilaa, tulijoita olisi ollut toistasataa. Råbäck ravisti miehille päätään, rauhallisesti, mutta päättäväisesti. Hän oli mies, joka piti sanansa ja toteutti hartaasti, peränantamattoman sitkeästi ja jopa pikkutarkasti saamansa käskyt. Hiirikään ei olisi päässyt livahtamaan hänen katseensa ohi. Erkki oli kuitenkin poikkeus. Urheilijat pitivät kaikessa toistensa puolta ja vaikka muutamat tykkimiehet purnasivatkin Råbäckille, tämä päästi Erkin sisälle. Erkki istahti salin peräosaan, korpraali Kronqvistin taakse. Nisse Kronqvist, oli pidetty, tyyni mies. Häntä ei hevillä suututettu. Kilpailuissakin hän oli aina kuin viilipytty muiden tuijottaessa lähtöviivalla eteensä silmät harittaen ja polvet hermostumisesta notkahdellen. Mutta harjoitellut urheilija tuntee kuntonsa, hänen ei tarvitse tutista. Ja Nisse tunsikin, mihin pystyi.

Arviolta sadan neliön suuruisen huoneen oven vastapäisellä puolella, ikkunoitten edessä, oli kaksi vieretysten nostettua pitkähköä pöytää. Rinnakkain ne muistuttivat oikeusistunnoista tut-

tua pulpettia, jonka takana oikeuden puheenjohtaja ja oikeuden jäsenet istuivat. Salin vasemmalla puolella oli kolmas pöytä, jonka takana seisoi tiukannäköinen, teräväkatseinen ja oppineen näköinen luutnantti. Hän oli syyttäjä, Erkki Tuuli. (Pääjohtaja Erkki Tuuli on nykyisin eläkkeellä. Häneltä ilmestyi pari vuotta sitten teos inkeriläisten vaelluksista.)

Sotatuomari iski nuijallaan pöytään.

– Syyttäjällä lienee asiaa koskevat pöytäkirjat, hän sanoi jämerällä, käskemään tottuneella äänellään. Tuomarin nimi oli Pentikäinen. Erkki Tuuli vei hänelle pinon papereita ja hetken aikaa oikeuden jäsenet tutkivat niitä. Ne olivat vankien kuulusteluista tehtyjä pöytäkirjoja.

Oikeudenkäynti alkoi.

Syytetyt olivat suomenkielentaitoisia. He kertoivat kaiken samoin kuin antautumisensa jälkeenkin: heidät oli ampumisen uhalla pakotettu hyppäämään desanttien kuljetuskoneesta Koi-viston kohdalla, hiukan kauppalan ulkopuolella, rantaviivan yläpuolella. Politrukit, heitä oli ollut mukana pari kappaletta, olivat uhanneet heitä pistooleillaan viimeiseen asti ja käskeneet heitä tuhoamaan itsensä mikäli näyttäisi siltä, että he joutuisivat kiinni. Heille oli kerrottu, että kiinnijoutuessaan he tulisivat kokemaan kaikki helvetin kauhut, sillä suomalaisbandiitit kiduttivat aina hitaasti uhrinsa kuoliaiksi. Mutta jo maahan päästyään he olivat yhteistuumin päättäneet antautua suomalaisille. Syöksyvene tulisi hakemaan heidät viikon kuluttua kauppalan eteläpuolelta, Lohisenniemen rannasta. Heidän olisi määrättynä aikana ammuttava ilmaan punainen raketti ja syöksyvene olisi muutamassa minuutissa paikalla. Mutta ranta tulisi olemaan tyhjä.

Istuvan kenttäoikeuden pöytien oikealla puolella, vastapäätä syyttäjän pöytää, seisoi kärsivän näköinen luutnantti oman pöy-

Rohkea ja kaunistelematon dokumenttiromaani Kannaksen suurhyökkäyksen ajoilta.

Moni suomalainen sotilas piti toisen maailmansodan aikana päiväkirjaa. Näin teki myös kirjailija Oskar Reponen isä, eversti Toivo Reponen. Reponen isän kokemuksista syntyi vahva sotaromaani, joka kuvaa Kannaksen suurhyökkäyksen epätoivoisia vaihteita. Kannaksen tapahtumat vaikuttivat merkittävästi siihen, että Suomi menetti sodassa Viipurin ja Karjalan. Henkilökohtaiset ja todet kuvaukset vievät lukijan elävästi jatkosodan kauhujen keskelle.

Oskar Reponen (1928–1997) oli suomalainen kirjailija, opettaja ja toimittaja. Uransa aikana hän kirjoitti muun muassa *Helsingin Sanomiin* ja *Seuraan*.